

УДК 811.161.2'367

DOI <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2024-208-16>

ВСТАВЛЕНИЙ ТЕКСТ: СЕМАНТИЧНИЙ ЗВ'ЯЗОК З БАЗОВИМ РЕЧЕННЯМ

INSERTED TEXT: SEMANTIC CONNECTION WITH THE BASE SENTENCE

Гончарук О. В.,*orcid.org/0000-0001-8811-9601**кандидат філологічних наук, доцент,**доцент кафедри мовознавства**Івано-Франківського національного медичного університету*

Одним з актуальних питань сучасного синтаксису є вивчення особливостей використання та функціонування вставлених конструкцій, а саме, вставленого тексту як одного із репрезентантів категорії модальності, який відповідно до своєї специфіки найбільш спрямований у сферу мовлення. Дослідження такого вставленого компонента з погляду комунікативного синтаксису дає змогу по-новому розглянути його реалізацію у структурі висловлення. Основне завдання вставленого тексту полягає у відображенні багатопланового повідомлення у співвідношенні щодо базового речення. На основі семантичного зв'язку між вставленням та базисом можна виокремити супровідні та співпозиційні типи відношень.

Супровідні відношення відображають лінійне поєднання основного речення та вставлення, тобто їх зв'язок є причинно-наслідковим, так як базис слугує у цьому випадку підґрунтям, вихідним явищем для створення вставленого тексту. Мета таких структурних утворень полягає в ефективнішому донесенні певної інформації, в активному впливі на реципієнта. При супровідних відношеннях вставлений текст найчастіше передає коментар, дає пояснення щодо головного речення.

При співпозиційних відношеннях вставлений текст щодо базису передає інформацію, яка виникла спонтанно, позапланово і містить побічні зауваження, певні асоціації. Співпозиція може бути як просторово-буттєвою, так і часовою, тобто вставлення передає повідомлення щодо базису, які є суміжні в просторі, або в часі. Основне завдання такого типу відношень між основним реченням і вставленим текстом – зробити виклад матеріалу жвавішим, емоційно доступнішим. Вставлений текст при співпозиції може бути важливим для розуміння інформації у базовому реченні, а часом і суттєвішим, аніж саме основне повідомлення.

Для формування супровідних та співпозиційних типів відношення також іноді використовуються такі засоби, як: 1) повтор; 2) вказівно-замінювальні слова (він, цей, тут, сюди, коли тощо); 3) поєднання різних засобів, зокрема повтору лексеми та вказівно-замінювальних слів.

Отже, зв'язок вставленого тексту з базовим реченням передбачає два типи семантичних відношень: 1) супровідні (вставлення у змістовому плані повністю залежать від базису та підпорядковані йому, тобто їм властива ланцюгова єдність); 2) співпозиційні (основне речення і вставлений компонент – це семантично різні повідомлення, яким властива тематична єдність).

Ключові слова: вставлений текст, базове речення, семантичний зв'язок, супровідні відношення, співпозиційні відношення.

One of the current issues of modern syntax is the study features of the use and functioning of inserted structures, namely, of the inserted text as one of the representatives of the modality category, which according to its specifics, it is the most directed to the field of speech.

The study of such an inserted component from the point of view of communication syntax makes it possible to consider its implementation in the structure of expression in a new way. The main task of the inserted text is to display multifaceted message in relation to the base sentence. Based on the semantic connection between the insertion and the base accompanying and co-positional types of relations can be distinguished.

Accompanying relations reflect a linear combination of the main sentence and insertion, that is, their connection is causal: the basis serves in this case as the original phenomenon for creation inserted text. The purpose of such structural formations is more effective conveying certain information, actively influencing the recipient. At accompanying relations, the inserted text most often conveys a comment, gives explanation about the main clause.

In case of co-positional relations, the inserted text transmits concerning the base information that arose spontaneously, unplanned and contains side remarks, certain associations. Co-position can be both spatial and material, and temporal, that is, insertion conveys messages about the basis that are spatially contiguous, or in time. The main task of this type of relations between the main clause and inserted text – to make the presentation of the material livelier, emotionally more accessible. Inserted text in juxtaposition can be important for understanding information in a basic sentence, and sometimes more essential than the main message.

For the formation of accompanying and co-positional types of relation as well sometimes such means are used as:

1) repetition; 2) indicative replacement words (he, this, here, here, when, etc.); 3) a combination of different means, including repetition lexemes and indicative replacement words.

So, the connection of the inserted text and the basic sentence involves two types semantic relations: 1) accompanying (insertion in terms of content in full depend on the basis and are subordinate to it, that is, they are characterized by chain unity); 2) co-positional (the main sentence and the inserted component are semantically different messages characterized by thematic unity).

Key words: inserted text, basic sentence, semantic connection, accompanying relations, co-positional relations.

Постановка проблеми. Розвиток сучасної лінгвістики спрямований здебільшого на вивчення синтаксичних явищ із семантико-комунікативного погляду, з урахуванням функціонування їх у мовленні. Зокрема, значний інтерес у проблематиці синтаксичної науки викликає поняття вставлених конструкцій як виразників категорії модальності, які мають значний комунікативний потенціал.

Як відомо, вставлені конструкції різноманітні за своєю будовою. Вони не мають типової граматичної структури і можуть бути представлені: словами, словосполученнями, простими реченнями (двоскладними, односкладними, нечленованими), складними двокомпонентними та складними багатоконпонентними реченнями, формами частин складнопідрядних та складносурядних речень, текстом та вставленими пунктуаційними знаками.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Спочатку вставлені конструкції досліджувалися з погляду формально-граматичного синтаксису, тому особлива увага була спрямована насамперед на їх структурні та інтонаційно-пунктуаційні особливості. Згодом проблему вставлених конструкцій почали розглядати з позицій комунікативно-семантичного синтаксису. А отже, на сучасному етапі розвитку мовознавства Н.П. Плющ, А.П. Загнітко, Н.В. Гуйванюк, М.Ф. Кобилянська та інші дослідники стверджують, що вставлені одиниці корелюють з об'єктивною модальністю, постають носіями додаткових об'єктивних смислів, репрезентують окрему пропозицію, є результатом поєднання кількох інформаційних планів

Метою нашого дослідження є вивчення вставленого тексту як явища власне комунікативного синтаксису, спрямованого на відображення багатопланового повідомлення. Актуальність праці зумовлена розглядом семантичного зв'язку вставленого тексту з базовим повідомленням, представленого супровідними та співпозиційними типами відношень, що досі не було предметом окремого дослідження в українському мовознавстві.

Виклад основного матеріалу. Вставлені одиниці можуть бути у вигляді кількох речень, пов'язаних між собою насамперед за змістом, а також за допомогою граматичних засобів, тобто вони можуть утворювати текст. Вперше про впровадження поняття «вставлений текст» згадується у праці «Синтаксис сучасної української мови: Проблемні питання» [3, с. 397].

Елементи такого складного утворення, тобто базове речення та вставлений текст взаємодіють між собою, перебуваючи у таких структурних відношеннях, які спрямовані на формування змісту й функції цілого. З цього випливає, що відношення елементів являють собою їхню функціонально змістову залежність, взаємозумовленість у мовній побудові.

«За значенням вставлені конструкції поділяють на дві основні групи. Вставки можуть мати значення пояснення, коментаря до логічного змісту речення: вони допомагають уточнити характеристики, доповнити мовлене і є засобом підкреслення тих чи тих фрагментів висловлення...» а також є «побічними зауваженнями, асоціативними висловленнями, оцінками, вия-

вами ставлення до явищ, експресії» [5, с. 83]. Відповідно можна виділити щонайменше два типи відношень між основним і вставленим текстом: 1) супровідні та 2) співпозиційні.

Аналіз супровідних відношень між базисом і вставленим текстом показує, що їх поєднання часто здійснюється таким чином: базові, опорні речення створюють ґрунт для вставлених, є вихідними для їх формування; вставлення залежить (в змістовому плані) від базису, підпорядковане йому. Звичайно, таке підпорядкування відмінне, наприклад, від підлеглості підрядних компонентів головним. Адже залежні вставлення роз'яснюють, аргументують зміст базового, оцінюють сказане. «Тобто поряд з основним повідомленням у мовленні з'являються інші, похідні від нього повідомлення, мета яких – краще донесення інформації, активний вплив на того, хто її сприймає [4, с. 222]. При цьому вставлений текст використовується для, по-перше, пояснення, розширення інформації про окремі компоненти базису або про його зміст загалом. Для вияву таких супровідних відношень особливо характерний ланцюговий зв'язок, який здійснюється з допомогою всіх доступних йому засобів:

а) використовується повтор:

Дивись же на мене, сонце, й засмали мою душу, як засмарило тіло, щоб вона була недоступна для комариного жала... (Я себе ловлю, що до сонця звертаюсь, як до живої істоти. Невже се значить, що мені вже бракує товариства людей?) (Коцюбинський М.) – повтор лексеми *сонце* свідчить про її актуалізацію, у зв'язку з чим постає власне-авторське риторичне запитання;

Бакум, як буря по лугах, крука із оком доганяв, а кров'ю слід свій пропікав... Скажено борсався, кричав і твань руками дико рвав: луна гула у тумани, як у підвали кам'яні, і клеко-тали багна скрізь... І він нарешті ізнемігсь!.. Тай сотні років там лежить з єдиним оком ще живий. Вже замість волоса поріс на грудях в нього оцей ліс, а з ліса око вируна, як чорні води з тумана, до того ока на горі, що степ купає у крові... Бо з ока кров там буря рве й на тінь крукову кида в степ. (А ми, дурні, гадаєм: нам то місяць світить із-за хмар і бризка сяйвом через ніч на степ, на води і на ліс... І, мабуть, завше буде так... Бо хто заб'є того крука, відкіль прилине богатир на ці занедбані степи ліси незаймані рубать – людину чорну визволять?..) (Осьмачка Т.) – засобом повторення лексеми *крук* реалізується категорія перспекції, автор витлумачує зміст основної частини;

б) застосовуються вказівно-замінювальні слова (*він, цей, тут, сюди, коли* тощо):

Ти нічого ніколи не приміряла («Не можу цього терпіти! Дайте те, що є. Та, будь ласка, загорніть у папір»). *Ті, що шують білими нитками, завжди вибирають: тицяють носом у свіжу курку на базарі: «А вона справді свіжа?»...* (Роздобудько І.) – анафоричний компонент *цього* (тобто, примірки) виконує ретроспективну функцію щодо базисного повідомлення;

в) поєднання різних засобів, зокрема повтору лексеми та вказівно-замінювальних слів:

Горбань сказав, що й сумніву нема. Звичайно, вбивство. Та іще й нецнота. Він, як Горбань, вважає зокрема: їй треба дьогтем вимазати ворота! (Тут принагідно варто зауважити, що дьогтю він мав, справді, предостатньо, оскільки він, як виявилось потім, «з комори мєскої потай дьоготь крав», за що і був поставлений перед в'язом. А втім, і згодом він ще ввійтував. І вже аж гетьману Дем'яну Многогрішному уже аж на полковника Жученка устиг й «кравулку» довести) (Костенко Л.) – анафоричний компонент *тут* виконує ретроспективну функцію, а повтор лексеми *дьогтю* у структурі вставлення є засобом ідентифікації предмета думки в основній та додатковій інформації.

У наведених прикладах пояснюється зміст базового тексту з метою докладніше, повніше розкрити його зміст, якщо помітна якась нечіткість, недомовка, або ж надати викладові забарвлення цікавої нез'ясованості, щоб привернути більшу увагу читача.

Вставлені конструкції можуть містити, по-друге, коментар, тобто роз'яснення, тлумачення, інтерпретацію того, про що сказано в базисі. На відміну від пояснення, спрямованого на зняття, ліквідацію неясності, коментар являє собою вибірккові роз'яснення, що даються для кращого

розуміння суті, характеру фактів, явищ, предметів. Коментуючи, автор відповідає на багато питань, пов'язаних із повідомлюваним: як це розуміти; що являє собою хто-, що-небудь, що є характерним для чого-небудь тощо. Наприклад: *Був саме «Тридцять Третій» рік. (Його писатимем в лапках Завжди й з великих літер, Бо так кричатиме в віках Земля, Вода і Вітер Про рік «побед», Про рік «завдань», Про рік колгоспних раювань – Про той, що Вождь сказав: «Налей!»), Бо жити стало «веселій!» Цей рік писатимемо ми Завжди з великих літер, Бо так про нього просурмить Земля, Вода і Вітер На всі світи і времена! І тільки лиш в секреті Його триматиме «страна», – Рік славний «Тридцять Третій», Отой, що сяє, як зоря, В усій епосі «Октябрю»! О Богом даний Краю мій!* (Багрянний І.) – в даному випадку вставлений текст виконує функцію проспекції з метою розкрити справжні причини того, чому «Тридцять Третій» рік (рік не слави, а рік – великої трагедії) писався з великих літер.

Відношення співпозиції між базисом і вставленим текстом вбачаємо у тих випадках, коли вставлення є побічними зауваженнями, асоціативними висловлюваннями, оцінками сказаного. «У зв'язку з емоційним наповненням вони нерідко створюють враження непередбачених, спонтанних» [5, с. 83]. Наприклад: *Григорій умів слухати, цінувати почуте (Ні! Ти тільки послухай. Цей народ геніальний!) та й сам під настрій не проти був розіграти когось, як і його дядьки* (Тютюнник Г.).

Співпозиція може бути просторово-буттєвою, описовою або часовою, оповідною. У першому випадку у співпозиції перебувають повідомлення про явища, суміжні в просторі, а в другому – суміжні в часі (про дії, що відбуваються або одночасно, або послідовно).

Функції вставлення, що розвивають думки автора з приводу повідомлюваного, різноманітні: з їхньою допомогою поглиблюється інформація про щось, читач дістає орієнтири для сприйняття та оцінки повідомлення, виклад стає жвавим, розмовним, бо тільки в усному мовленні спостерігаємо найрізноманітніші за характером асоціативні зв'язки, супутні змістові відгалуження. Наприклад: *Чи то ви там, славний Довбуш? (Ти ся хочеш напивати! Я ти пива наварила – буде світ ся дивувати!) Ей, даруйте, любку милий, що не можу вас пустити: Стефана ся от надію – як узнав би, міг би бити* (Федькович Ю.).

Часто вставлений текст може втрачати відтінок додатковості в семантичному плані, бо те, що подається в дужках, важить не менше за формально основний текст. Виділення вставлення з допомогою дужок варто розглядати як спосіб актуалізації цього фрагмента. Мета такого способу актуалізації – зробити більш доступною для зорового та інтелектуального сприйняття зміну характеру модальності тексту – перехід від об'єктивної до суб'єктивної модальності. Адже важливим є абсолютно все, а інколи те, що в дужках, – більш вагоме. Тому читач може втратити відчуття «меншовартості» читаного в дужках, сприймаючи всю текстову побудову гармонійно та органічно настільки, що уявити собі цей текст без вставленої конструкції вже неможливо. Наприклад:

Невдовзі по війні, але за -надцятих із початку століття господарів у цім краю (ні, вона таки зараз порахує, скільки їх було тут на людську голову: коли жила ще її мама Катрінка, в селі порядкували австріяки, потім у першу війну село тричі «орали» русаки на конях, далі австрієць більше, як на двадцять років уступив край румунів, по тому москалик у румуна видурив край аж до початку другої війни, у другу війну накоротко вступив сюди німець, привівши за собою знову румуна, коли румун драпав, мадляр наступав тут на ноги людям, а тепер, як зайшла знов власть – то, певно, так тепер і не вийде звідси ніколи)...

отож невдовзі по війні, але за -надцятих із початку століття господарів у цім краю якоїсь-то днини Северина при відчинених дверях стриміла на стільчику... (Матіос М.).

Такі вставлені конструкції перебувають в іншому контекстуальному відношенні щодо базису, в якій вони включені, і утворюють побічні предикативні текстові відгалуження сто-

совно змісту основної лінії викладу, які здебільшого відтворюють або паралельний хід думок, або певні ситуації, дії, що відбуваються одночасно:

– *Що ви кажете?.. А Остап?.. Не хочу... (Я зупинився на найцікавішому місці. Правда? І як ви думаєте, чи не час мені плюнути й почати нову новелу? Час, певно, час. Отже, останнє зусилля!)* (Хвильовий М.) – вставлений текст передає внутрішнє мовлення суб'єкта стосовно повідомлюваної інформації, а точніше, передає почуття, стан автора в процесі написання новели.

Ти сказав мені: «Коли настане весна, візьму тебе на руки й... скажу щось, чого досі ні одній жінці не говорив».

І я повірила, що в твоїм любовнім словничку можуть бути ще слова, що їх ти досі ні одній жінці не говорив.

(Вкажіть мені ви, що посміхаєтесь з моєї віри, одну-однісіньку жінку, яка не повірила б, що її вибраний зберіг у любовнім словничку кілька слів виключно для неї, – і перестану вірити в кохання, як не вірю вже у вірність) (Вільде І.) – на підтвердження сказаному в основному тексті автор у вставленні переконує нас в тому, що все-таки будь-яка жінка, незважаючи на нібито часом скептичне ставлення до кохання, певні розчарування, недовіру, в глибині душі вірить в його існування.

То він санки майструє цес кустрюбатий майстер? (Підлізає на піч та й відбирає санчата. То дві драничці, споєні поперечкою і затесані, як копила від саней). А то стариган, вже би худібку обійшов, а він сидить у попелі та санки віроб'єє (Стефанік В.); *Кравчина. За те, щоб тут було гаразд! (Кладе руку на серце. В очах – готовність до всього хорошого). Завжди щоб чисто і той... і вільно* (Довженко О.) – вставлений текст відтворює особливості ситуації: фізичні дії, які виконуються комунікантами в процесі повідомлення.

Сучасні письменники в художніх творах часто використовують прийом «текст у тексті», причому вставлений текст за обсягом може бути значно більшим, аніж сам базис, як-от у есеї Т. Прохаська «Непрості»:

4. *Старий Беда відписував (Якби я пам'ятав усе, що вони казали, що ми говорили. Навіть без того, що оповідав я. І якби вони розказували тоді мені все те, що вони говорили без мене. Але ж вони теж мало що пам'ятали, крім кількох фраз. Коли ж ти не пам'ятаєш, як казав, як тобі казали, то нікого нема. Ти не почувеш голосів. Треба чути голос. Голос живий і голос оживлює. Голос сильніший від образу. Франц казав мені, що є речі, значно важливіші від долі. Скажімо, інтонації, синтаксис. Коли хочеш залишитися самим собою – ніколи не відкидай власних інтонацій. Він цілу війну говорив тим самим голосом, що завжди. Я не можу говорити з тобою другий раз лиш про це. Я не можу розказати тобі всього того, що ти хочеш почути. Я можу говорити. І тоді ти можеш почути те, що хочеш. А навпаки – ні. Але і ти всього не запам'ятаєш. Сказане минає. Нам добре тепер, бо нам гарно говориться. Мені подобається слухати себе до тебе. У вас у родині ніхто не визнавав загально визнаного синтаксису. Знаєш, які ваші фамільні фрази – є і є, треба і треба, безвідповідальна послідовність щільна, я так тебе дуже люблю... Вагання – це більше, ніж помилка, або менше. Але надовше. Кажуть, що твій дідко – мамин тато, він не тутешній, дець з Шарішу – мав маленький сад. Він мріяв там пожити на старості. Лежати на своїх лежачках з мушель слимаків, курити опіум і штурхати босою ногою шкляні кулі. Він обмурував невеличкий кавальчик землі, засіяв його добірною дрібною однорідною травою. Посередині закопав страшенно височезний стовп і пустив по ньому плющ, фасолю і дикий виноград. Поруч викопав яму і засипав її цілу черепашками слимаків. Казали, що щось таке він колись побачив за високим муром на Градчанах, коли заблудився там і поліз на черешню видивитися, куди далі йти. На тому лежачку він лежав, коли курив. Голову клав на великий плаский камінь, на якому росли самі лишайники. Він ходив у Білі Татри, визбирував якісь спори і заражував чи запліднював ними камінь. Ще сам повидував шкляні кулі, всередині*

яких були живі цикламени. Кулі можна було штовхати, вони котилися, цикламени переверталися і через якийсь час починали викручуватися, скеровуючись низом до землі, а верхом – до сонця. Сад знищили, коли мама була ще мала і дідो втік з нею і всіма дітьми в гори. Франц також не місцевий. Ніхто не скаже тобі, звідки він прийшов, звідки ви родом. Він захотів жити у Ялівці, бо сподівався, що там не буде ніяких вражень, не відбуватиметься жодних історій. Він хотів, щоб довкола не ставалося нічого, за чим не встигаси. Нічого, що треба би було запам'ятовувати. Був ще дуже молодий. Не знав, що так не буває – це перше – життя вирує всюди, хай по-дрібному, одноманітно, але нестримно, неповторно і нескінченно. А друге – нічого і так не мусиш запам'ятовувати, лапати насильно. Те, що має залишитися, приходить назустріч і проростає. Така собі ботанічна географія – вичерпність радості проростання. Я знаю, що перша Анна з'явилася вже тоді, коли Ялівець став модним. Звідусіль з'їжджалися пацієнти, щоб пити джин. Містечко виглядало вже так, як тепер, лиш не було твоїх придумок. Були збудовані маленькі готелі, пансіонати з барами. Там можна було пити самому у номері, на пару, у товариствах, три рази денно, натще і на ніч, або цілу ніч, або могли збудити в якійсь годині вночі і подати порцію до ліжка. Можна було лишатися спати там, де пив, або випивати з лікарем чи психотерапевтом. Я любив напиватися на гойданці. Анна дуже добре лазила по скелях. Вона відчувала вагу кожного фрагменту власної площі й уміла розкласти її на вертикальній стіні. Там нічого не треба бачити масштабно. І головне – ти завжди зі шнурком. Вона думала, що їй все байдуже, а насправді почала боятися. Почала приїжджати в Ялівець після того, як сильно побилася. Бо знову могла добре лазити, але власне боялася. Не могла добре пояснити, бо майже не вміла говорити, хоч і думала кожним міліметром тіла. Франц тоді був удвоє більший, ніж тепер – можеш собі уявити, що вони відчували. Франц ніколи нікому такого не оповідав. Але я знаю, що найкраще їм було тоді, коли Анна завагітніла. І це – не через мабуть. Чомусь заведено вважати, що закінчення певного сюжету є смерть. Насправді ж сюжети закінчуються якраз тоді, коли хтось народжується. Не ображайся, але коли ти народилася, закінчилася історія Франца і твоєї мами...).

Анні дуже подобалося, що писав Беда на обгортках, які ще пахли різними фруктовими чаями.

Вставлений текст займає дві сторінки, на яких подається історія героїні, її батьків; повчання, філософські життєві істини, висловлювані іншими героями. Тобто вставлена одиниця містить не просто додаткову інформацію, тут базис і вставлення – це семантично різні повідомлення. Загалом за допомогою вставлених текстів виражаються: «обставини дії чи події (які відбуваються одночасно з основною дією, передували їй чи відбудуться в майбутньому), розкривається внутрішній світ героїв, їх психічний стан, стосунки з оточуючими, світосприйняття, експлікуються емоції та ставлення автора до зображуваних подій та суб'єктів» [1, с. 33]. При цьому, як правило, у вставленому тексті використовуються уже згадані лексичні засоби зв'язку з основним текстом: повтор деяких слів, використовуються вказівно-замінювальні слова чи слова-синоніми. Наприклад:

II. коньяк з цибулевою зупою; сік з лози винограду; портер з диким медом; джин з червоними мурахами;

(один араб ще в Африці каже Себастьянові – передовсім вчи своїх синів робити їсти, вони будуть мудрими і радісними – у Себастьяна нема синів, але є дочка Анна – він вчить її робити їди: розказує, що їх треба не боятися придумувати, як найкращі пригоди для себе – робити їсти для когось завжди сенсорно, як виховувати дитину чи плекати рослини – заняття, яке вертає до безпосередності звірів і птахів, коли питання що і для чого робити ще не виникає – цікавість, яку можна дарувати – протистояння різних стихій і сутностей, які можна навчити жити разом – початок всіх смаків у рослинах – тому, що їм немає кінця, нема кінця робленню їжі – Анна почала з бару – варила портер разом

з щільниками дуплявих бджіл – подавала гарячу цибулеву зупу відразу після коньяку, і знову запивати коньяком по ошпареному піднебінні – кидала в шклянку докину кількадесят крилатих червоних мурашок (вірячи, що убивати у їді не гріх), які додавали спиртові пекучості своєю кислотою – голодною весною обтинала виноград на зарослих балконах і збирала сік лози, потому розчиняючи ним ялівцівку в пропорції один до пів – і так зо всім) (Прохасько Т.).

У згаданому есеї Т. Прохаська зустрічається цікавий приклад вставленого тексту, який передре базує і настільки від нього віддалений за змістом, що сприймається як вставлена одиниця до всього твору загалом:

18. (Одну пачку карток старий Беда чомусь не забрав з-під каменя. Її знайшли аж в кінці п'ятдесятих, коли демонтовували австрійські військові дороги у карпатській субальпіці. Всі до одної поштівки були фотографіями із знаменитої у тридцятих роках чорногірської серії. Совіти ще не мали жодних карпатських видів власного друку, і ці, зняті об'єктивом риб'яче око, забрали до краєзнавчого музею у Ворохті. Написи олівцем на звороті важко було зрозуміти).

відчуття дискомфорту – це сліди попереднього смаку на слизовій, які змушують до пошуку наступного

у кожному періоді – новий сленг; як нове буття; мови минають повільніше, ніж періоди. Вони накопичуються, займають все більше території, витісняючи мову канонічну – нам вони більше означають. Скоро ми з А. доживемо до того, що зможемо розмовляти лише своїми фразами...

Тому, аналізуючи відношення між базисом і вставленим текстом, слід говорити не про зв'язок змістових елементів, а про зв'язок між цілісним змістом одного й другого компонентів, який полягає в їх тематичній спільності. Такий зв'язок назвемо тематичним, а не ланцюговим.

У будь-якому випадку приклади вставлених текстів переконують, що усталена думка про «вторинність», «меншовартість» вставлених конструкцій не завжди адекватно відбиває мовні реалії.

Отже, розглянуті приклади представляють досить розлогу структуру із різними типами семантичних відношень між базисом та вставленим текстом, репрезентовані різними граматичними зв'язками, де «об'єктивний смисл, певною мірою, пов'язаний з потоком свідомо спрямованих авторських міркувань, що передаються через призму ліричного героя. Вставлені конструкції орієнтовані на відтворення полігамності міркувань і паралельно (можливо, навіть одночасно) спрямовані на передачу раптово посталих асоціацій» [2, с. 302].

Такого типу вставлені конструкції, які складаються з послідовно розміщеної сукупності речень, об'єднаних у тематичну і структурну цілісність, є одиницями тексту. Вони існують цілком самостійно, відображають викінчений інформативний та суб'єктивно-модальний план.

Висновки. Аналіз смислових, контекстуальних відношень між базисом та вставленим текстом дозволив виділити два основні їх види: супровідні відношення, при яких вставлення у змістовому плані певною мірою залежать від базису, підпорядковуються йому; і співпозиційні відношення, коли базис і вставлений текст – це семантично різні повідомлення, найчастіше асоціативні висловлення, що створюють враження спонтанних, непередбачених, однак відзначаються тематичною єдністю, змістовою спільністю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дегтярьова І. Стилїстичний синтаксис української постмодерністської прози. *Українська мова: науково-теоретичний журнал Інституту української мови НАН України*. 2009. №3. С. 27–38.
2. Загнітко А. Семантика і прагматика вставлених одиниць в українському реченні. *Вісник Львівського університету. Серія «Філологічна»*. 2000. Вип. 28. С. 301–309.

3. Слинко І. І., Гуйванюк Н. В., Кобилянська М. Ф. Синтаксис сучасної української мови : Проблемні питання : навч. посібн. для студ. філ. фак. ун-тів. Київ : Вища школа, 1994. 670 с.
4. Сучасна українська мова : Синтаксис / за ред. О. Д. Пономаріва. Київ : Либідь, 1994. 256 с.
5. Українська мова. Енциклопедія / редкол.: В. М. Русанівський, О. О. Тараненко, М. П. Зяблюк та ін. Київ : Укр. енцикл., 2000. 752 с.